

ساختار سوره انشقاق

یونس دهقانی فارسانی*

چکیده: کشف ساختار سوره‌های قرآن به منظور رد ایده آشفنگی در بیان آنها، با تکیه بر اصول بر جای مانده از سنت معصومین (ع) و نیز دیدگاه‌های عالمان علوم قرآن و تفسیر، و نیز دستاوردهای نوین علوم ادبی در حوزه نظریه و روش، در دوره معاصر مورد توجه عالمان قرآن‌پژوه قرار گرفته است. در این مقاله ساختار سوره انشقاق مورد توجه قرار گرفته است. محور اصلی سوره که تمام آیات سوره حول آن می‌چرخند، «سفارش مشفقانه انسان به ایمان به قیامت و قرآن» است. سه موضوع اصلی طرح‌شده در این سوره، یعنی «قیامت»، «انسان» و «انسان در قیامت»، در کنار محور موضوعی پیشنهاد شده، همانند نسقی آیات این سوره را در کنار هم قرار می‌دهند. این موضوع‌های اصلی در بافت سوره‌های همجوار این سوره نیز یافت می‌شوند که این خود تأییدی بر ساختار پیشنهادی است. نظم آهنگ وازگان پایانی (فواصل الآی) آیات این سوره نیز هم‌آهنگی زیبایی با مضامین آیات دارند و با تغییر مضمون آیه تغییر می‌کنند.

کلیدواژه‌ها: سوره انشقاق، ساختار سوره‌ها، قیامت، انسان در قیامت، نظم آهنگ قرآن.

* فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد پیوسته، رشته الهیات، معارف اسلامی و ارشاد، گرایش علوم قرآن و حدیث، ورودی ۱۳۷۸، دانشگاه امام صادق(ع).

مقدمه

قرآن کلامی است که در نگاه نخست، نمی‌توان در ساختار بیان آن نظامی را جستجو کرد. در واقع به ظاهر، آیات آن به صورتی پراکنده به بیان مطلبی می‌پردازند که سخن آنها در نهایت در یک جهت نیست و همانند هر کتابی دیگر پیامی واحد را دنبال نمی‌کند. به بیان دیگر گون‌های سخن رانده نشده تا خواننده بتواند پیام نهایی آن یا پیام نهایی هر بخش از آن را همان‌گونه که پیام هر کتابی را می‌فهمد، فهم کند.

در دنیای امروز که نظم و انسجام از ویژگی‌های بارز آن است، این ویژگی متن قرآن کمی ناخوشایند می‌نماید. به نظر می‌رسد که در دنیای معاصر با ظهور پدیده‌ی جهانی شدن^۱ و شکل‌گیری نگاه‌های فرادینی و فراملیتی به پدیده‌ها، ما مسلمانان دوست نداریم که دیگران آن‌گونه تصور کنند که کتاب آسمانی‌مان در بیان مطالب، خالی از نظم و انسجام است و پراکنده سخن رانده است. از همین روست که در دوران معاصر عالمان مسلمان به شیوه‌های گوناگون در تلاش بوده‌اند تا نشان دهند که این بی‌نظمی تنها یک ویژگی ظاهری برای این کتاب آسمانی است و با ورود به لایه‌های زیرین متن آن، تصور آشفتگی در بیان آن از بین خواهد رفت.

یک راه برای نشان دادن این نظم، تلاش برای بررسی پیوستگی و انسجام محتوای سوره‌های قرآن، به عنوان واحدهای متنی کوچکتر این کتاب الهی است تا در نهایت نشان داده شود که این کتاب آن‌گونه که می‌نماید خالی از نظم و انسجام در بیان خود نیست. البته باید دانست که چنین کوشش‌هایی مسبوق به سابقه است و برخی عالمان علوم قرآن، در ذیل بحثی با عنوان تناسب آیات و سوره‌ها هدف را دنبال می‌کرده‌اند، هر چند که کوشش آنها ناشی از علت‌های دیگری بوده و تحت تأثیر فضای دوران معاصر نبوده‌اند. برای نمونه می‌توان از کتاب *تناسق الدرر فی تناسب السور* جلال الدین سیوطی یا کتاب *نظم الدرر فی تناسب الآی و السور بقاعی* نام برد که به طور اختصاصی به این موضوع پرداخته‌اند. در میان مفسران هم کوشش‌هایی از این دست قابل پی‌جویی است. برای نمونه *فخر رازی* در تفسیر خود در تمام سوره‌ها به

این موضوع توجه دارد و در جایی که میان آیات و یا سوره‌های قرآن ارتباط و یا نظمی را می‌یابد به آن اشاره می‌کند.

در دو سده اخیر که مطالعات ادبی دستاوردهای نوینی را در زمینه نظریه و روش در حوزه بررسی متون بدست داده است، گروهی از قرآن‌پژوهان مسلمان با بهره‌گیری از این دستاوردها در تلاش بوده‌اند تا پاسخی برای این بیابند و با بررسی سوره‌های قرآن انسجام مفهومی آنها را نشان دهند. از جمله بارزترین این افراد سید قطب است که خود نیز در رشته مطالعات ادبی تحصیل کرده بود. او در طول تفسیر خود می‌کوشد تا ساختاری از سوره جاری خود بدست دهد و از این طریق نظمی را در آن جستجو کند. البته باید اشاره کرد که در کنار عالمان مسلمان، خاورشناسان نیز گاه با استفاده از دستاوردهای علمی که به بررسی متون نوشتاری می‌پردازند، کوشش‌هایی برای نشان دادن یک ساختار منسجم برای یک سوره قرآن سامان داده‌اند.^۲

در ایران معاصر نیز برخی مفسران از جمله محمد حسین طباطبایی در تفسیر خود تلاش دارند تا چنین رویکردی را به سوره‌های قرآن داشته باشند. برای نمونه وی ذیل مبحثی با عنوان «غرض سوره» در تلاش است تا نظمی را میان بخش‌های مختلف سوره جستجو کند. در کنار مفسران، گروهی از قرآن‌پژوهان دانشگاهی نیز در تلاش برای سامان دادن مطالعاتی بوده‌اند تا ساختاری برای سوره‌های قرآن کشف کنند. اگرچه برخی از این کوشش‌ها در واقع تلاشی در جهت طرح روشی نو در شناخت قرآن (قرآن‌شناسی سوره به سوره) و فهم و انس با مضامین آن بوده است، اما در کنار این کوشش، تلاشی ناخودآگاه برای نشان دادن انسجام مفهومی و محتوایی سوره‌ها و نظم در بیان آنها را در پی داشته است.^۳ البته کوشش‌های صورت گرفته در ایران در دوران معاصر بیشتر مبتنی بر مبانی نظری و روش‌شناسی‌هایی بر جای مانده از سلف، اعم از معصومین (ع) و یا بزرگان تفسیر و علوم قرآن بوده و هنوز کوششی قابل توجه برای نشان دادن انسجام سوره‌های قرآن با استفاده از دستاوردهای علوم روز صورت نگرفته است.^۴

مقاله حاضر در راستای چنین جریانی سامان یافته که در دوران معاصر وجود دارد. توجه به این نکته لازم است که این اثر به دلیل نبود آثار متعدد در پرداخت به ساختار سوره انشقاق، با مراجعه مستقیم به متن سوره نگاشته شده است.

۱- معرفی اجمالی سوره

سوره انشقاق، هشتاد و چهارمین سوره در ترتیب جاودان سوره‌های قرآن است که پس از سوره مطففین و پیش از سوره بروج قرار دارد. این سوره دارای ۱۰۶ کلمه و ۴۳۰ حرف است. شمار آیات آن در شمارش کوفی ۲۵ آیه و در شمارش بصری و شامی - که آیات ۷ و ۸ را یک آیه و آیات ۹ و ۱۰ را نیز یک آیه می‌شمرند- ۲۳ آیه ذکر شده است (رامیار، ۱۳۶۲: ۵۸۹). از این سوره در ترتیب نزول سوره‌های قرآن به عنوان هشتاد و سومین سوره نازل شده بر رسول اکرم (ص) نام برده شده است که پس از سوره انفطار و پیش از سوره روم نازل شده است؛ هر چند گروهی از قداما و شماری از مستشرقان و برخی از عالمان معاصر مسلمان در این باره تردید کرده‌اند و زمان نزول این سوره را زودتر از زمان نزول مشهور آن محتمل می‌دانند (رامیار، ۱۳۶۲: ۶۹۶-۶۹۷). اسامی مشهور این سوره «الانشقاق» و «انشقت» هستند (رامیار، ۱۳۶۲: ۵۸۹) که گاه نام دوم این سوره، که در واقع برگرفته از آیه نخست آن است به صورت کامل یعنی «إذا السماء انشقت» نیز ذکر شده است (سیوطی، بی تا: ج ۶، ۳۲۸-۳۲۹).

۲- محور موضوعی سوره

برای شناخت بهتر و دقیق‌تر از ساختار این سوره، ابتدا به جستجوی محور موضوعی این سوره می‌پردازیم. برای دست‌یابی به این هدف مسیری را طی می‌کنیم و گام‌هایی را بر می‌داریم:

۲-۱- تقسیم‌بندی موضوعی سوره و گزارشی از محتوای آن

آیات سوره انشقاق در برگرفته‌شش موضوع فرعی هستند که می‌توان آنها را ذیل سه موضوع اصلی قیامت، انسان، انسان در قیامت دسته‌بندی نمود. آیات بخش اول

شامل آیات ۱ تا ۵ این سوره است که به بیان شکافته شدن زمین و بیرون شدن هر آنچه درون آن است، به عنوان دو رخداد از رخداد‌های روز قیامت می‌پردازند. در ادامه وقوع این دو امر فرمانبرداری آسمان و زمین از فرمان خداوند معرفی می‌شوند. آیات بخش دوم یعنی آیات ۶ تا ۱۹ این سوره با سخن‌راندن از انسان آغاز می‌شوند.

در آیه شش این سوره انسان به دلیل تلاش فراوان اما بیهوده‌اش مورد تهدید قرار می‌گیرد. به او گفته می‌شود که خداوند در برابر تو خواهد ایستاد. گویی که او ادعایی برای انجام کاری یا داشتن چیزی را داشته که هرگز در رسیدن به مقصود خود موفق نخواهد بود. سپس آیات به توصیف حالات انسان‌ها در روز قیامت می‌پردازند. عده‌ای در آن سرا، نامه اعمالشان بدست راست‌شان داده خواهد شد و عده‌ای هم در مقابل نامه عمل‌شان بدست چپ‌شان داده می‌شود که از پشت سر به آنها داده خواهد شد. گروه نخست، هنگام محاسبه اعمال، بر آنها آسان گرفته خواهد شد و خوشحال و شادان به نزد اهل خود باز می‌گردند. گروه دوم که نامه اعمال خود را می‌بینند، در حالی که از شدت اندوه و حسرت آه از نهادشان برآمده، به دوزخ افکنده می‌شوند. اینان همان کسانی‌اند که پیش از این در نزد اهل خود شادان بودند و گمان نمی‌کردند که بعد از مرگ دوباره برانگیخته می‌شوند. خداوند از درون دل آنها آگاه است. در ادامه با ذکر قسم به شفق، شب و ماه، سوره به بیان این موضوع پرداخته می‌شود که در آن سرا انسان‌ها به گروه‌ها و طبقات مختلف تقسیم می‌شوند.

در آیات بخش سوم یعنی آیات ۲۰ تا ۲۵ که بخش پایانی است، کافران به قرآن و قیامت و تکذیب‌کنندگان هر دو، مورد عتاب الهی قرار می‌گیرند که چرا ایمان نمی‌آورند و آن هنگام که قرآن بر آنها خوانده می‌شود کرنش نمی‌کنند؟ خداوند از آنچه آنان در دل خود پنهان کرده‌اند آگاه است. پس به آنها وعده عذاب داده می‌شود. در پایان سوره نیز مؤمنان و انجام‌دهندگان عمل صالح وعده اجری بی‌پایان می‌گیرند.

۲-۲- بررسی و تحلیل موضوع‌های مطرح شده در سوره‌های همسایه

۲-۲-۱- سوره مطففین: سوره مطففین به لحاظ مضمون آیات، ارتباط نزدیکی با

سوره انشقاق دارد. این ارتباط در مواردی گاهی از حد تشابه مضمون فراتر رفته و به تشابه در واژگان و حتی عبارت‌ها می‌رسد.

آیات سوره مطففین همانند سوره انشقاق به بیان جدایی و انفکاک انسان‌ها از یکدیگر در سرای دیگر می‌پردازد و همانند آن به توصیف احوال و اوضاع آدمیانی که در این دو گروه‌اند، می‌پردازند.^۵ این توصیف حجم عمده سوره را در بر می‌گیرد.^۶ در ادامه، سوره به بیان حال این دو گروه در دنیا اشاره‌ای گذرا دارد که این اشاره‌ها شباهت‌های مضمونی نزدیکی به توصیف حالات درونی این دو گروه در سوره انشقاق دارد؛ مثلاً بی‌توجهی و بی‌اعتنایی به قرآن کریم و افسانه‌پنداری آن^۷، شادی کفار در دنیا و شادی مؤمنان در قیامت^۸ و... به سخنی کوتاه می‌توان گفت که تمام مضامین سوره انشقاق را می‌توان به صورت صریح یا ضمنی در سوره مطففین یافت.

پس همان‌گونه که از شرح مضامین سوره مطففین پیداست، جهت‌گیری سخن سوره مطففین و سوره انشقاق در یک راستا است و برآیند موضوع‌های مطرح‌شده در آنها، هم‌جهت است.

۲-۲-۲- سوره بروج: سوره بروج که پس از سوره انشقاق واقع است، سوره

همسایه آن است. این سوره همانند سوره مطففین از نظر مضامین طرح شده در آن، مشابهت‌هایی با سوره انشقاق دارد، از جمله سوگند به آسمان^۹، ذکر روز موعود^{۱۰}، سخن از گروهی از دوزخیان که مؤمنان را در آتش سوزاندند و بی‌درنگ سخن از آن مؤمنان، جایگاه آنها و «فوز کبیری» که در انتظار آنهاست^{۱۱}، سخن از تکذیب‌کنندگان قرآن و آگاهی خداوند از آنچه آنها در دل می‌پرورند و در پایان سخن از قرآن^{۱۲}. در واقع سه موضوع: قیامت، تفکیک انسان‌ها در آن روز عظیم و تکذیب‌کنندگان آیات الهی (قرآن) موضوع‌های مشترک این دو سوره هستند.

۲-۳- توسعه یافت سوره

اگر کمی از سوره انشقاق فاصله بگیریم و به چند سوره پیش و پس از آن نگاهی بیاندازیم، می‌بینیم که سه سوره پیش و دو سوره پس از سوره انشقاق نیز هر کدام به گونه‌ای مسأله قیامت را طرح و از آن بحث کرده‌اند. این ۶ سوره به ترتیب در مصحف سوره‌های تکویر، انفطار، مطففین، انشقاق، بروج و طارق درج شده‌اند. سیوطی به گونه‌ای دقیق و ظریف ارتباط میان ۴ سوره نخست این گروه شش‌گانه را بیان می‌کند. وی می‌گوید که غالب بیان سوره تکویر درباره قیامت و تمامی بیان سوره انفطار درباره رخدادهای آغاز قیامت است. پس از آغاز واقعه قیامت، توقفی طولانی همراه با وحشت و هراس خواهد بود که در سوره مطففین به آن اشاره شده است. سپس حسابرسی اعمال آغاز خواهد شد و نامه عمل هر کسی بدست او داده خواهد شد. سخن سوره انشقاق پیرامون این مرحله است (سیوطی، ۱۳۶۷: ۱۵۸-۱۵۹). بدین گونه است که سیوطی از مناسبت ترتیب این چهار سوره و همچنین تأخیر سوره انشقاق از آنها را بیان می‌کند.

اگر بخواهیم بیان سیوطی را در مورد آن سوره‌های شش‌گانه تکمیل کنیم، باید بگوییم که سوره‌های بروج (آیات ۱۰-۱۱) و طارق (آیات ۹-۱۰) هم از سزای کافران یا جزای مؤمنان سخن می‌گویند. در واقع این یک مرحله پس از حسابرسی اعمال آنهاست. همچنین سخن از آشکار شدن تمام امور پنهان و برافتادن پرده‌ها است. همان امور پنهانی که خداوند در سوره‌های بروج و انشقاق فرموده بود که از آنها آگاه است. آنها اموری بودند که منکران قیامت و قرآن در دل پنهان می‌کردند.

۲-۴- انتخاب محور موضوعی سوره

با برداشتن این سه گام در بررسی موضوع‌های مطرح شده در سوره‌های انشقاق و سوره‌های همسایه آن، می‌توان گفت که به محور موضوعی این سوره نزدیک‌تر شده‌ایم.

اساسی‌ترین موضوع سوره انشقاق را می‌توان «جدایی» و «انفکاک» و یا همان نام سوره یعنی «انشقاق» دانست. این موضوع دقیقاً همان رسالتی است که سیوطی برای این سوره در میان سوره‌های همسایه آن در بیان رخدادهای قیامت آورده است. اگر در بررسی‌های انجام شده در مضمون این سوره دقت کنیم، خواهیم دید که این تفکیک و جدایی در تمام موضوع‌های سوره موج می‌زند؛ برای نمونه، شکافته شدن آسمان (آیه ۱)، جدایی زمین از آنچه درون آن است (آیه ۴)، جدایی انداختن میان افرادی که نامه عملشان بدست راستشان داده می‌شود یا افرادی که نامه عملشان بدست چپشان داده می‌شود (آیات ۷-۱۵)، تأکید بر دسته دسته شدن آدمیان در سرای دیگر (آیه ۱۹) و در پایان جدایی میان مؤمنان و تکذیب‌کنندگان. این تفکیک و جدایی در سوره‌های بروج و مطففین هم وجود دارد که در بررسی مضمون آیات آنها بیان شد.

در کوشش برای رسیدن به پیام سوره و یا به عبارتی روشن‌تر محور موضوعی سوره، با توجه به بررسی مضامین آیات سوره‌های همسایه آن، باید گفت که به نظر می‌رسد محور موضوعی این سوره «سفارش مشفقانه و از سر دلسوزی به انسان برای ایمان آوردن به قرآن و روز قیامت» است. زمینه طرح این موضوع و بیان این سفارش، توصیف فضای قیامت و رخدادهای آن است. به بیان روشن‌تر طرح این سفارش، مسبوق به ترسیم فضایی آکنده از ترس، تهدید و اضطراب است. با این بیان و انتخاب این پیام و محور موضوعی برای سوره، تمامی آیات آن به هم پیوند می‌خورند و ارتباط این سوره با سوره‌های همسایه آن روشن می‌گردد.

بر اساس آنچه که تاکنون از بررسی محتوای سوره و نیز بررسی مطالب آن در میان سوره‌های همسایه آن گذشت، می‌توان اینگونه گفت که آیات ۶، ۱۹ و ۲۰ این سوره، آیاتی هستند که پیام اصلی سوره را در بردارند و به این ترتیب می‌توان آنها را آیات کلیدی سوره معرفی نمود. به عبارت دیگر این سه آیه به صورتی مؤجز پیام سوره را بیان می‌دارند و در واقع می‌توانند چکیده سوره تلقی شوند.

۳- مقایسه نظم آهنگ با لحن و مضمون سوره

آیات سوره انشقاق را به لحاظ آهنگ و ازگان پایانی آنها می‌توان به دو بخش تقسیم نمود: بخش نخست آیات ۱ تا ۱۹ و بخش دوم آیات ۲۰ تا ۲۵. در بخش نخست، هجاهای وازگان پایانی، اغلب کوتاه هستند (همانند شَقَّتْ، حُقَّتْ، مُدَّتْ، تَخَلَّتْ و ...) و یا به گونه‌ای هستند که کلمه باید به صورت مُفَخَّم ادا شود (همانند ثُبُوراً، سَعِيراً، يَحُور و...). در نتیجه وازگان پایانی در این بخش ریتمی کوتاه و تند می‌بایند و یا به صوت بلند و همراه با تفخیم ادا می‌شوند. این موسیقی ویژه، گونه‌ای شور، هیجان و اضطراب را القاء می‌کند. در این بخش، تنها وازگان پایانی دو آیه ۶ و ۱۴ ریتمی بلند و کُند دارند و با بقیه آیات هم آهنگ نیستند.

در بخش دوم آیات این سوره (آیات ۲۰ تا ۲۵) وازگان پایانی آیات، دارای هجاهای بلند و کشیده‌اند و کلام ریتمی بلند و کُند می‌یابد؛ از آن توفندگی، اضطراب و شور خالی است و حالتی آرام و ملایم می‌یابد.

حال اگر آهنگ وازگان پایانی آیات این دو بخش از سوره را با مضامین آن آیات مقایسه کنیم، به گونه‌های هماهنگی و تناسب خواهیم رسید. آن‌جا که آهنگ وازگان پایانی سوره تند می‌شود و ریتم آنها کوتاه می‌گردد، لحن کلام تند است و مضمون آن، رخدادها و حوادث هولناک قیامت است. دو آیه بخش نخست نیز که از نظر آهنگ و وازگان پایانی از بقیه آیات پیروی نمی‌کنند، مضمون‌شان ملاقات رب و زنده شدن دوباره مردگان پس از مرگ است. در بخش دوم که ریتم وازگان پایانی آیات بلند و آهنگ آنها کُند می‌شود، کلام لحنی سفارش‌گر، سفارشی مشفقانه، به خود می‌گیرد. در اینجا مضمون کلام آن است که چرا به قرآن ایمان نمی‌آورند و آن را تکذیب می‌کنند؟

۴- مقایسه آهنگ وازگان پایانی سوره با محور موضوعی آن

همان‌گونه که گذشت محور موضوعی سوره، سفارشی دلسوزانه به ایمان به قرآن و قیامت، مسبوق به تهدید و ترسی زائیده انشقاق و انفکاک است. اگر آهنگ وازگان پایانی آیات ۲ بخشی که توضیح آن رفت را با محور موضوعی سوره مقایسه کنیم، باز به نوعی هماهنگی و هم‌خوانی خواهیم رسید. بدین‌گونه که بخش نخست سوره، با ریتمی کوتاه و آهنگی کوبنده و پرصلابت، گویی به دنبال بیدار نمودن انسان است و به نوعی او را وارد فضایی می‌کند که احساس تنهایی، خوف و تهدید می‌کند. گویی انسان با تأمل و تدبّر در آیات این سوره، سیری در قیامت و فضا و احوال آن خواهد کرد و آهنگی که از قرائت آیات آن به گوشش می‌رسد، با مضمون آیات هم‌سخن است.

در بخش دوم سوره، کلام آهنگی آرام و ملایم دارد. این آرامش پس از خوف، شرایط را آماده پذیرش سخنانی از سر محبت و دلسوزی می‌کند. در واقع در دل این آرامش و نرمش است که جان کلام سوره، یعنی سفارش به ایمان به قرآن و قیامت بیان می‌شود. این شفقت و دلسوزی آنقدر در بخش دوم سوره موج می‌زند که سوره با آیه‌ای که وعده عذاب به تکذیب‌کنندگان داده است، تمام نمی‌شود بلکه آیه‌ای دیگر پس از آن می‌آید که اجری بی‌پایان را برای مؤمنان نوید می‌دهد.

نتیجه‌گیری

در این مقاله ساختار سوره انشقاق مورد توجه و بررسی قرار گرفت. محور اصلی سوره که تمام آیات سوره، نیز حول آن می‌چرخند، «سفارش مشفقانه انسان به ایمان به قیامت و قرآن» است.

سه موضوع اصلی طرح شده در این سوره، «قیامت»، «انسان» و «انسان در قیامت» می‌باشد که این موضوع‌های اصلی در بافت سوره‌های همسایه این سوره نیز یافت می‌شود که این خود تأییدی بر ساختار پیشنهادی است.

پی‌نوشت‌ها:

1- Globalization

۲- برای نمونه می‌توان به مقاله مفصل دی ای اسمیث با عنوان ساختار سوره بقره اشاره کرد. اطلاعات کتابشناختی این مقاله به قرار زیر است:

Smith, D.E., " The Structure of al-Baqarah," The Muslim World, Hartford, 2001, vol. XCI.

۳- برای نمونه از کوشش‌های قرآن پژوهان دانشگاهی می‌توان به کتاب ساختار هندسی سوره‌های قرآن اثر محمد خامه‌گر اشاره کرد که کوششی فراگیر برای اثبات این ایده است که آیات سوره‌های قرآن دارای چینشی منظم هستند و هر سوره مقصودی را در بیان خود دنبال می‌کند. از کوشش‌های قابل توجه دیگر در این راستا می‌توان به کارگاه‌های آموزشی - پژوهشی سوره‌شناسی در دانشگاه امام صادق (ع) اشاره کرد از سال ۷۹ تا ۸۵ به مدیریت محمد علی لسانی فشارکی برگزار شد. این مجموعه کارگاهی اگرچه که اولاً در تلاش برای شناخت پیام سوره‌ها و رسیدن به محور موضوعی آنها، به عنوان روشی نو در آشنا شدن و انس با مفاهیم قرآنی بود، اما در کنار آن ترسیم ساختاری منظم و منطقی برای بیان سوره‌ها را نیز مد نظر داشت. برای مقالات تهیه شده برای سوره‌های قرآن در این کارگاه رجوع کنید به آرشیو انجمن علمی دانشجویان دانشکده الهیات دانشگاه امام صادق (ع).

۴- برای فهرستی از کوشش‌هایی که تاکنون در مورد تناسب آیات و سورت صورت گرفته نگاه کنید:

محمد خامه‌گر، ساختار هندسی سوره‌های قرآن، صص ۶۱-۷۰.

۵- سوره مطففن، آیات ۷-۲۸.

۶- سوره مطففن، از آیه ۳۶ به بعد.

۷- سوره مطففن، آیه ۱۳.

۸- سوره مطففن، آیات ۲۹-۳۴.

۹- سوره بروج، آیه ۱.

۱۰- سوره بروج، آیه ۲.

۱۱- سوره بروج، آیات ۴-۱۱.

۱۲- سوره بروج، آیات ۲۱-۲۲.

فهرست منابع و مآخذ:

- ۱- قرآن کریم
- ۲- خامه‌گر، محمد (۱۳۸۶)، ساختار هندسی سوره‌های قرآن: پیش‌درآمدی بر روش‌های نوین ترجمه و تفسیر، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین‌الملل، چاپ دوم.
- ۳- رامیار، محمود (۱۳۶۲)، تاریخ قرآن، تهران: امیرکبیر، چاپ دوم.
- ۴- سیوطی، جلال‌الدین ابوبکر (۱۳۶۷)، تناسق الدرر فی تناسب السور؛ به کوشش عبدالله محمد الدرویش. بیروت: عالم‌الکتاب، چاپ دوم.
- ۵- سیوطی، جلال‌الدین ابوبکر (بی‌تا)، الدر المشور فی التفسیر بالمأثور، بیروت: دارالمعرفه.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی